

Balkán v antropologické perspektivě (KSA/BAPX)

Sylabus předmětu – ZS 2020

Vyučující: Mgr. Gabriela Fatková, Ph.D.

Kontakt: gfatkova@ksa.zcu.cz

Místo: Pondělí 8.25 – 11.00, SP 320

Anotace předmětu:

Tento předmět je určen pro studenty magisterského studia. Jeho cílem je jednak představit balkánský prostor coby specifický etnografický areál a podat základní informace o jeho kulturní, etnické, jazykové a náboženské rozmanitosti, a jednak ukázat na etnografickém materiálu z prostředí balkánských zemí možnosti aplikace a diskuse jednotlivých antropologických témat (kultura, identita, etnicita, ad.). V průběhu kurzu bude student uveden do širšího historického a kulturního kontextu balkánského prostoru a získá základní přehled o politickém vývoji a etnografické a kulturní variabilitě regionu. Část kurzu bude věnována analýze jednotlivých témat (náboženství, etnicita, nacionalismus, kultura, příbuzenství, ad.) na příkladech z balkánských zemí.

Požadavky na studenty:

Podmínkou úspěšného ukončení kurzu je aktivní účast na přednáškách a seminářích včetně četby zadaných textů. Studující odprezentuje vybraný seminární text na semináři. Texty budou rozděleny první týden semestru. Závěrečná atestace proběhne formou písemného testu.

HARMONOGRAM KURZU:

1. Co je Balkán. Vědění o Balkánu.

Balkán jako pojem: etymologie, významy a způsoby použití. *Balkanismus* a *balkanizace*. Vědění o Balkánu: témata, diskurzy, institucionální zakotvení. Česká balkanistika, krajanský diskurs.

Seminář:

Orientace v základních geografických, historických a politických realitách Balkánu.

Rozšiřující četba:

- Todorova, M. 1994. „The Balkans: From Discovery to Invention“, *Slavic Review*, vol. 53, No.2 (Summer 1994), 453-482.
- Todorova, M.N. 1997. *Imaging the Balkans*. New York, Oxford: oxford University Press.

2. Jihovýchodní Evropa v rámci Osmanské říše. Osmanské dědictví Balkánu.

Historický vývoj regionu JV Evropy v rámci Osmanské říše. Osmanské instituce a jejich vliv na vývoj balkánských zemí. Správní systém, vojenská organizace a konfesní rozdělení obyvatelstva v rámci Osmanské říše.

Seminář:

- Hladký L. 1998. Jihoslovanské oblasti v rámci osmanské říše, In M. Šesták (a kol.), *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: NLN, 115-124.

Rozšiřující četba:

- Imber, C. (2002) *The Ottoman Empire, 1300-1650. The Structure of Power*. New York: Palgrave Macmillan.
- Inalcik, H. (1973) *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600*. London: Phoenix.
- Palmer, A. 1996. Úpadek a pád osmanské říše. Praha: PanEvropa.
- Veselá, Z. (ed.). 1977. *Osmanská moc ve střední a jihovýchodní Evropě v 16. a 17. století*. I. a II. Praha 1977.

3. Řecko. Rozpad Osmanské říše

Balkánské země a jejich obyvatelstvo: Řecko (geografie, historie, etnografická mapa).

Boje za samostatnost balkánských států. Role konfese a jazyka při formování identit nově vznikajících států.

Seminář:

- Roudometof, V. (1998) *From Rum Millet to Greek Nation: Enlightenment, Secularization, and National Identity in Ottoman Balkan Society, 1453-1821*, *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 16, 11-48.

Rozšiřující četba:

- Beaton, R., & Ricks, D. (Eds.). (2009). *The Making of Modern Greece: Nationalism, Romanticism, & the Uses of the Past (1797-1896)* (Vol. 11). Ashgate Publishing, Ltd..
- Triandafyllidou, A. (1998). National identity and the 'other'. *Ethnic and Racial Studies*, 21(4), 593-612.
- Karakasidou, A. N. 2009. *Fields of wheat, hills of blood: Passages to nationhood in Greek Macedonia, 1870-1990*. University of Chicago Press.

4. Bulharsko. Balkánské státy v období socialismu a post-socialismu

Balkánské země a jejich obyvatelstvo: Bulharsko (geografie, historie, etnografická mapa). Post-socialismus a z něj vyplývající specifické typy obživy na Balkáně.

Seminář:

- Agelopoulos, G. (2007). The Coca-Cola Kashkaval Network: Belonging and Business in the Postsocialist Balkans. *Anthropology of East Europe Review*, 25(1), 42-52.

Rozšiřující četba:

- film *Šičky*: dokumentární film, 2010.
- film *The town of Badante women*, dokumentární film, 2010.
- Jireček, K. 1888. *Cesty po Bulharsku*. V Praze: Nákladem Matice české.
- Rychlík, J. 2009. *Mezi Vídni a Cařihradem I. (Utváření balkánských národů)*. Praha: Vyšehrad.
- Pickles, J., & Begg, R. B. (2000). Ethnicity, State Violence, and Neo-Liberal Transitions in Post-Communist Bulgaria. *Growth and Change*, 31(2), 179-210.

5. Makedonie. Cestopisy a proto-etnologická tvorba,

Balkánské země a jejich obyvatelstvo: Makedonie (geografie, historie, etnografická mapa). Obraz Balkánu v díle amatérských cestovatelů, počátky zájmu o Balkán jako region a jeho exotizace v cestovatelských textech.

Seminář:

- Kouba, M. 2012. Antické labyrinty moderní makedonské identity, In G. Fatková (a kol.), *Balkán a nacionalismus. Labyrintem nacionální ideologie*. Brno: Porta Balcanica, str. 57 – 77.

Rozšiřující četba:

- Film: *Ivonče*, dokumentární film (Barbora Machová, Gabriela Fatková), 2012.
- Film: *Bigger Than Life*, dokumentární film, 2018.
- Dorovský, I. 1972. *České země a Balkán. Kapitoly z dějin česko-makedonských a makedonsko-českých styků*. Brno.
- Dorovský, I. 1995. *Makedonie. Zrození nebo obrození národa*. Boskovice.
- Kuba, Ludvík. 1932. Čtení o Makedonii. Cesty a studie z roků 1925-1927. Praha: Družstevní práce.

6. Bosna a Hercegovina. Kolektivní identity, etnicita a nacionalismus: náboženství jako kolektivní identifikace na Balkáně.

Balkánské země a jejich obyvatelstvo: Bosna a Hercegovina (geografie, historie, etnografická mapa). Pravoslavná církev na Balkáně. Otázka „národních“ církví a střet náboženské a národnostní identifikace.

Seminář:

- Šístek, F. 2017. Diskurzy o příčinách násilí na moderním Balkáně, In Bedřich Loewenstein - Milan Hlavačka - František Šístek (eds.), *Násilí: jiná moderna*, Praha: Historický ústav, s. 89-114.

Rozšiřující četba:

- Film, *Epizoda ze života sběrače železa*, dokumentární film, 2012.
- Film, *Then Comes the Evening*, dokumentární film, 2019.
- Hladký, L. 2005. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU v Brně.
- Lovrenovič, I. 2000. *Bosna a Hercegovina. Krátký přehled kulturní historie*. Praha: ISE.
- Stokes, G. (1979) Church and Class in Early Balkan Nationalism, *East European Quarterly* 13 (3), 259-270.

7. Albánie. Nestátní etnické menšiny na Balkáně, studium rituálu a folkloru na Balkáně

Balkánské země a jejich obyvatelstvo: Albánie (geografie, historie, etnografická mapa). Nestátní menšiny Balkánu (Romové/Cikáni, „Vlaši“, Aromuni, Karakačani, Gagauzové, Sefardští Židé).

Seminář:

- Hall, D.R. 1999. Representations of Place: Albania, *The Geographical Journal*, Vol. 165, No. 2, The Changing Meaning of Place in Post-Socialist Eastern Europe: Commodification, Perception and Environment, 161-172.

Rozšiřující četba:

- Film *Betonoví faraoni* dokumentární film, 2010.
- Balík, S. – Stýskalová, V. Berishovská a post-berishovská Albánie. Případová studie defektního režimu, *Středoevropské politické studie*, roč. VII., č. 4, 366-388.
- Hasluck, M. 1933. “Bride-Price in Albania. A Homeric Parallel”, *Man*, Vol. 33 (December 1933): 191-195
- Hradečný, P. – Hladký, L. a kol. 2008. *Dějiny Albánie*. Praha: NLN (kap. Albánie osmanská do poloviny 19. století, str. 122-142).

8. Černá hora. Antropologie středomoří, krevní msta a koncept cti (*honour and shame*).

Balkánské země a jejich obyvatelstvo: Černá Hora (geografie, historie, etnografická mapa). Formování antropologie středomoří a její konceptuální aparát (koncept *honour and shame* a jeho kritiky).

Seminář:

- Simić, A. 1967. The blood feud in Montenegro, in Lockwood, W.G. (ed.), *Essays in Balkan Ethnology*, The Kroeber Anthropological Society Papers, Special Publication No. 1, Berkeley, 83-93.

Rozšiřující četba:

- Film *Machala*, dokumentární film.
- Arnakis, G. G. (1963) The Role of Religion in the Development of Balkan Nationalism, In *The Balkans in Transition. Essays on the Development of Balkan Life and Politics since the Eighteenth Century*. Jelavich, C. & Jelavich, B. (eds.), Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 115-144.

9. Chorvatsko. Válka a rozpad Jugoslávie

Balkánské země a jejich obyvatelstvo: Chorvatsko (geografie, historie, etnografická mapa). Rozpad Jugoslávie (příčiny a souvislosti) a jeho zpracování v antropologických textech.

Seminář:

- Štěpánek, V. 2012. Několik pohledů na nacionalismus – jeden z faktorů rozpadu Jugoslávie, In G. Fatková (a kol.), *Balkán a nacionalismus. Labyrintem nacionální ideologie*. Brno: Porta Balcanica, str. 39 – 55. ■ Kuba, Ludvík. 1936.

Rozšiřující četba:

- Halpern, Joel M.; Kideckel, David A. 2000. *Neighbors at War. Anthropological Perspectives on Yugoslav Ethnicity, Culture, and History*, The Pennsylvania State University Press.
- Greenberg, R.D. 2000. Language Politics in the Federal Republic of Yugoslavia: The Crisis over the Future of Serbian, *Slavic Review*, Vol. 59, No. 3 (Autumn, 2000), 625-640.
- Film: *Landscapes of War, Landscapes of Peace*, dokumentární film 2017.
- Honig, J. W. – Both, N. 2001. *Srebrenica: zpráva o válečném zločinu*. Praha: Mladá fronta.
- Teichman, M. (a kol.) 1996. *Historické souvislosti rozpadu Jugoslávie*. Praha: Historický ústav.

10. Kosovo. Poválečné výzkumy rolnických společenství, příbuzenství a zádruha.

Balkánské země a jejich obyvatelstvo: Kosovo (geografie, historie, etnografická mapa). Klasické „community studies“, studie příbuzenství na Balkánském poloostrově, koncept zádruhy a jeho kritiky, alternativní formy příbuzenství (mléčné příbuzenství, kmotrovství).

Seminář:

■ Denich, Bette S. 1974. *Sex and Power in the Balkans*. In M. Z. Rosaldo - L. Lamphere (eds.). *Woman, culture, and society*. Stanford University Press.

Rozšiřující četba:

- Štěpánek, V., et al. 2011. *Jugoslávie–Srbsko–Kosovo: Kosovská otázka ve 20. století*. Brno: Masarykova univerzita.
- Todorova, Maria N. 2006. *Balkan family structure and the European pattern: Demographic developments in Ottoman Bulgaria*. Central European University Press.
- Laslett, P., Wall, R. 1974. *Household and Family in Past Time*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Parkes, P. 2005. Milk kinship in Islam. Substance, structure, history, *Social Anthropology* 13: 307-329.
- Hammel, E. A. 1968. *Alternative Social Structures and Ritual Relations in the Balkans*. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.
- Hammel, E. A. 1969. Economic Change, Social Mobility, and Kinship in Serbia, *Southwestern Journal of Anthropology*, Vol. 25, No. 2. (Summer, 1969), 188-197.

11. Rumunsko. České osídlování JV Evropy.

Balkánské země a jejich obyvatelstvo: Rumunsko (geografie, historie, etnografická mapa). České „krajanské komunity“ v jihoslovanských zemích. Češi v Bulharsku a jejich „civilizační mise“. Poválečné „reemigrace“ do Československa.

Seminář:

Boia, L. 2012. *Rumunský komunismus. Rumunsko–krajina na hranici Európy*. Bratislava: Kalligram, 93-125.

Rozšiřující četba:

- Film: *Mrtvý národ*, dokumentární film 2017.
- Heroldová, I. 1986. „Vystěhovalectví z českých zemí (Balkán II. - Rumunsko, Bulharsko)“, *Český lid* 73, 1986, 1: 45-51
- Jech, J. – Secká, M. – Scheufler, V. – Skalníková, O. 1992. *České vesnice v rumunském Banátě* (Češi v cizině 5). Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV.
- Verdery, K. 1985. The Unmaking of an Ethnic Collectivity: Transylvania's Germans, *American Ethnologist*, Vol. 12, No. 1 (Feb., 1985), 62-83.

12. Slovinsko. Srbsko. Pastevectví na Balkáně.

Balkánské země a jejich obyvatelstvo: Slovinsko a Srbsko (geografie, historie, etnografická mapa). Pastevectví jako specifická subsistenční strategie. Specifické postavení pasteveckých skupin v dějinách Balkánů („Vlaši“, Aromuni, Karakačani).

Seminář:

■ Melichárek, M. 2020. Zahraničná politika Srbska a problematika Bosny a Hercegoviny pred vypuknutím 1. svetovej vojny. In *Národy juhovýchodnej Európy v siločiach medzinárodnej politiky 1856 – 1913*, Košice, s. 178-190.

Rozšiřující četba:

- Film: *Gora*, dokumentární film 2018.
- Pelikán, Jan, et al. 2013. *Dějiny Srbska*. Nakladatelství Lidové noviny.
- Hladký, L. 2010. *Slovinsko: stručná historie států*. Libri.
- Pánek, J. 2005. Slovinsko známé i neznámé, *Slovanský jih*, roč. 5, č. 3, 3-15
- Film: *Tenda*, dokumentární film, 1955.
- Campbell, J.K. 1964. *Honour, Family and Patronage. A Study of Institutions and Moral Values in a Greek Mountain Community*. Oxford: Clarendon Press.

13. Průřezová témata: místa paměti, hudba, kuchyně

Místa paměti v post-socialismu a transnacionálním momentu. Specifika balkánské hudby a kuchyně, otázka existence „národní hudby“ a „národní kuchyně“.

Seminář:

- Hristov, P. 2010. „Returning“ religiousness and New local Identities on the Balkans. *Etnoložko-antropološke sveske* 15 (4).

Rozšiřující četba:

- Film *Čí je ta píseň*, dokumentární film (Adela Peeva), 2003.

LITERATURA

Přehledová literatura:

- Jakoubková Budilová, L. 2019. *Od krevní msty k postsocialismu: Vývoj antropologického zájmu o Balkán*. Brno:CDK.
- Tejchman, M. 2017. *Balkán ve 20. století*. Praha: Karolinum.
- Glenny, M. 2003. *Balkán 1804-1999: nacionalismus, válka a velmoc*. Praha: BB art.
- Hradečný, P. – Hladký, L. a kol. 2008. *Dějiny Albánie*. Praha: NLN.
- Hradečný, P. a kol. 2009. *Dějiny Řecka*. Praha: NLN.
- Kreiser, K. – Neumann, Christoph K. 2010. *Dějiny Turecka*. Praha: NLN.
- Rychlík, J. 2000. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Rychlík, J. 2003. *Dějiny Makedonie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Šesták, M. - Tejchman, M. – Havlíková, L. – Hladký, L. – Pelikán, J. 1998. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství lidové noviny.
- Treptow, K. W. (a kol.) 2000. *Dějiny Rumunska*. Praha: NLN

Další doporučená literatura:

- Budilová, L. – Fatková, G. – Hanus, L. – Jakoubek, M. – Pavlásek, M. 2011. *Balkán a migrace. Na křižovatce antropologických perspektiv*. Praha: AntropoWeb
- Hladký, L. 1993. *Jugoslávská krize a její historické souvislosti*. Praha.
- Kaneff, D. 2004. *Who owns the past? The politics of time in a 'model' Bulgarian village*. Oxford: Berghahn.
- Kaser, K. - Katschnig-Fasch, E. (eds.). 2005. *Gender and nation in south Eastern Europe*. Wien, Münster: LIT Verlag.
- Kligman, G. 1988. *The wedding of the dead: ritual, poetics and popular culture in Transylvania*. Berkeley: University of California Press.
- Lockwood, William G. (ed.). 1967. *Essays in Balkan Ethnology (The Kroeber Anthropology Society Papers, Special Publication No. 1)*. Berkeley.
- Marushiakova. 2001. *Gypsies in Ottoman Empire*. University of Hertfordshire Press.
- Pavlov, T. 1951. *Bulharští básníci a spisovatelé*. Praha: Slovanské nakladatelství.
- Pelikán, J. 1996. *Jihoslovanská krize. Kořeny a souvislosti*. Praha: H & H Jinočany.
- Sugar, Peter F. 1977. *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804*. Seattle and London: University of Washington Press.
- Pirjevec, J. 2000. *Jugoslávie 1918–1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha: Argo.
- Ridley, J. 1995. *Tito – životopis otce Jugoslávie*. Liberec: Dialog.
- Tejchman, M. 1986. *Válka na Balkáně. Balkánské státy v letech 1941–1944*. Praha
- Todorov, N. 1983. *The Balkan City 1400-1900*. University of Washington Press.
- Todorova, M.N. 1993. *Balkan Family Structure and the European Pattern: demographic developments in Ottoman Bulgaria*, Washington, D.C.: The American University Press.
- Todorova, M.N. 1997. *Imaging the Balkans*. New York, Oxford: oxford University Press.
- Todorova, M.N. (ed.). 2004. *Balkan Identities: Nation and Memory*. Londres, Hurst and Copany.
- Todorova, M. 2005. The Trap of Backwardness: Modernity, Temporality, and the Study of Eastern European Nationalism, *Slavic Review*, Vol. 64, No. 1 (Spring, 2005), 140-164
- Urban, Z. 1957. *Z dějin česko-bulharských kulturních styků*, Praha: Nakladatelství ČSAV.
- Verdery, K. 1991. *What Was Socialism, and What Comes Next?* Princeton: Princeton University Press.
- Verdery, K. 1999. *The political lives of dead bodies: reburial and post-socialist change*. New York: Columbia University Press.